

Sygn. akt II UK 166/11

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 19 marca 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Maciej Pacuda (przewodniczący)

SSN Bogusław Cudowski

SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku I. F.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych

o emeryturę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 19 marca 2012 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego [...]

z dnia 25 lutego 2011 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania z orzeczeniem o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 2 lipca 2010 r. oddalił odwołanie I. F. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 2 grudnia 2009 r. w przedmiocie odmowy przyznania mu prawa do emerytury w związku z wykonywaniem zatrudnienia w szczególnych warunkach. Ustalił, że ubezpieczony, urodzony w dniu 10 października 1949 r., pracował w M. S.A. w pełnym wymiarze czasu pracy na stanowisku ustawiacza maszyn i ustawiacza-brygadzisty, montując i ustawiając narzędzia do wykonania detali, wskazując i organizując pracę poszczególnych pracowników oraz zajmując się zgłaszanymi przez nich usterkami. Pracował w dużym nasileniu hałasu, w hali, w której znajdowało się 60 pras hydraulicznych i mimośrodowych, wytłaczających obudowy liczników do gazu, obudowy wag, pochłaniacze kuchenne i inne wyroby ze stali. W ocenie Sądu pierwszej instancji, tak opisane przez ubezpieczonego czynności pracownicze nie odpowiadały wskazanym w świadectwie wykonywania pracy w szczególnych warunkach wystawionym przez A. M. S.A., z których wynikało, że w okresie od dnia 1 czerwca 1976 r. do dnia 1 lutego 1988 r. oraz od dnia 1 marca 1989 r. do dnia 13 września 1996 r. wykonywał pracę wymienioną w wykazie A działu IV (Chemia), pod poz. 17, pkt 16 wykazu-załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43) oraz w zarządzeniu nr 3 Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego z dnia 30 marca 1985 r. w sprawie stanowisk pracy, na których wykonywane są prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w zakładach pracy resortu hutnictwa i przemysłu maszynowego. W zarządzeniu Ministra nie wymieniono stanowiska ustawiacza lub ustawiacza-brygadzisty, zaś zajmowanie stanowiska brygadzisty stwarza domniemanie, że ubezpieczony nie pracował w warunkach szczególnych w pełnym wymiarze czasu pracy, gdyż jego część przeznaczal na organizowanie pracy innym pracownikom i usuwanie usterek.

Uwzględniając apelację ubezpieczonego, Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 25 lutego 2011 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego i przyznał ubezpieczonemu prawo do emerytury od dnia 10 października 2009 r., przed ukończeniem ustawowego wieku emerytalnego. Stwierdził, że dla oceny, czy pracownik

pracował w szczególnych warunkach, nie ma znaczenia nazwa, jaką pracodawca nadał stanowisku pracy, lecz rodzaj i zakres wykonywanych na tym stanowisku czynności, zatem choć ubezpieczony nie świadczył pracy na stanowiskach operatora wtryskarek, formierek, pras lub dmucharek przy formowaniu tworzyw sztucznych, ujętych w zarządzeniu Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego, na których w tym resorcie wykonywane są prace wymienione w wykazie A, pod poz. 17 w dziale IV stanowiącym załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., „przy produkcji i przetwórstwie żywic i tworzyw sztucznych oraz produkcji surowców, półproduktów i środków pomocniczych stosowanych do ich produkcji i przetwórstwa, produkcji wosków i woskoli”, to – w ocenie Sądu drugiej instancji – w ramach swoich obowiązków stale i w pełnym wymiarze czasu pracy narażony był na działanie tych samych czynników, na które narażeni byli tamci pracownicy. Jednocześnie Sąd drugiej instancji wskazał, że stanowisko nastawiacza maszyn i urządzeń zostało wymienione w zarządzeniu nr 7 z dnia 7 lipca 1987 r. Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego określającym w podległych zakładach stanowiska pracy w warunkach szczególnych przy przetwórstwie tworzyw sztucznych. W ocenie Sądu, zróżnicowanie stanowisk pracy w warunkach szczególnych przy produkcji i przetwórstwie żywic i tworzyw sztucznych ze względu na dział gospodarki narusza zasadę równości w zakresie uprawnień do ubezpieczenia społecznego pracowników wykonujących taką samą pracę.

Skarga kasacyjna organu rentowego została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego – art. 184 w związku z art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz z przepisami § 3 i § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. przez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie. W ocenie skarżącego, zakwalifikowanie pracy jako wykonywanej w szczególnych warunkach związane jest z przyporządkowaniem do konkretnego działu gospodarki i pozycji w ramach tego działu, a ujęcie w przepisach resortowych stanowiska pracy, które nie odpowiada określeniu danej pracy w załączniku do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. nie pozwala na uznanie jej za pracę wykonywaną w szczególnych warunkach. Wobec ustaleń w zakresie charakteru pracy wnioskodawcy, niewłaściwe było zakwalifikowanie jej do prac opisanych w dziale IV pod poz. 17 wykazu A

powołanego rozporządzenia, dotycząca produkcji i przetwórstwa żywic i tworzyw sztucznych. Zaświadczenie przedstawione przez ubezpieczonego powinno być zweryfikowane ze względu na nieumieszczenie w wykazie stanowiska ustawiacza maszyn oraz spełnienie na stanowisku brygadzysty przesłanki pracy w pełnym wymiarze w narażeniu na podwyższone ryzyko dla zdrowia. W ocenie skarżącego, zarządzenia resortowe, które w sposób kazuistyczny wymieniały poszczególne stanowiska pracy, stanowią tylko pomoc interpretacyjną przy ustalaniu, czy dane stanowisko pracy może się mieścić w stosownej kategorii rozporządzenia Rady Ministrów. W tym sensie wskazywanie przez Sąd drugiej instancji na zarządzenie resortowe Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego, wymieniające stanowisko nastawiacza maszyn i urządzeń, nie może prowadzić do przyznania uprawnień do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 56, poz. 498) zmieniono treść art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, w związku z czym od dnia 2 maja 2003 r. w celu ustalenia uprawnień, o których mowa w jego ust. 1, za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach uważało się pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia w podmiotach, w których obowiązują wykazy stanowisk ustalone na podstawie przepisów dotychczasowych. Przepis ten, w zakresie, w jakim posługiwał się określeniem „w podmiotach, w których obowiązują wykazy stanowisk ustalone na podstawie przepisów dotychczasowych”, został wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 czerwca 2004 r., P 17/03 (OTK-A 2004 nr 6, poz. 57 i Dz.U. Nr 144, poz. 1530) pozbawiony mocy prawnej. Artykuł 32 ust. 4 ustawy pozostał bez zmian i stanowi, że wiek emerytalny, o którym mowa w ust. 1, rodzaje prac lub stanowisk oraz warunki, na podstawie których osobom

wymienionym w ust. 2 i 3 przysługuje prawo do emerytury, ustala się na podstawie przepisów dotychczasowych.

Wykładni pojęcia „przepisy dotychczasowe” dokonał Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 13 lutego 2002 r., III ZP 30/01 (OSNP 2002 nr 10, poz. 243), wskazując na przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach, z wyłączeniem tych, które zobowiązywały ministrów, kierowników urzędów centralnych i centralne związki spółdzielcze do ustalenia wykazu stanowisk pracy w podległych im zakładach pracy. Stwierdził, że odesłanie do przepisów dotychczasowych w kwestii wykazów obejmujących świadczenie pracy w warunkach szczególnych, zawarte w art. 32 ust. 4 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, nie obejmuje przepisów kompetencyjnych § 1 ust. 2-3 rozporządzenia. Odesłanie dotyczy więc tylko wieku emerytalnego, rodzajów prac, stanowisk, warunków uprawniających do wcześniejszej emerytury. To pozwala na wniosek, że przepisy dotychczasowe, o których mowa w odesłaniu, to § 2 ust. 1 rozporządzenia, stanowiący, iż okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy; przepisy § 4-8a, określające wiek emerytalny i okres wykonywania pracy w szczególnych warunkach pracowników wykonujących prace wyszczególnione w wykazach A i B stanowiących załącznik do rozporządzenia oraz przepisy § 9-15, dotyczące wieku emerytalnego i warunków przechodzenia na emeryturę osób zatrudnionych w szczególnym charakterze. Odesłanie do przepisów dotychczasowych nie dotyczy więc kompetencji do tworzenia wykazów obejmujących stanowiska, na których świadczy się pracę w szczególnych warunkach, natomiast obejmuje samą treść tych wykazów i inne okoliczności wyraźnie wskazane w art. 32 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS *in principio*.

Trzeba w konsekwencji stwierdzić, że określone w art. 93 ust. 2 Konstytucji akty prawne, niebędące obecnie źródłem prawa, nie mogą być samodzielną podstawą prawną indywidualnych decyzji. Nie dotyczy jednak sytuacji, w których

tego typu akt prawny, mający swoje umocowanie w ustawie i rozporządzeniu Rady Ministrów, nieodnoszący się do praw podmiotowych obywateli, jest w istocie jedynie wykazem prac wykonywanych w szczególnych warunkach. Określone skutki prawne wykonywania takich prac nie są wskazywane przez to zarządzenie, lecz stanowi o nich ustawa i utrzymane jej przepisami w mocy rozporządzenie Rady Ministrów (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2004 r., II UK 337/03, OSNP 2004 nr 22, poz. 392). W uchwale siedmiu sędziów z dnia 13 lutego 2002 r. (III ZP 30/11, OSNAPiUS 2002 nr 10, poz. 243) Sąd Najwyższy określił przepisy resortowe jako dyrektywę dla organów zwierzchnich lub nadzorujących zakłady pracy do prowadzenia wykazów stanowisk wymienionych w załączniku do rozporządzenia. W późniejszym orzecznictwie przepisy wykazów resortowych określone zostały jako normy o charakterze informacyjnym, techniczno-porządkującym, uściślającym, o znaczeniu w sferze dowodowej jako podstawa domniemań faktycznych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 218/09, niepublikowany). Przepisy te, niemające charakteru powszechnego, nie kształtują praw podmiotowych, dlatego wykonywanie pracy na stanowisku określonym w zarządzeniu resortowym, której nie wymieniono w wykazach A i B, stanowiących załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., nie uprawnia do uzyskania emerytury na podstawie art. 32 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306, z dnia 9 maja 2006 r., II UK 183/05, niepublikowany).

Jednocześnie brak w zarządzeniu resortowym stanowiska pracy, na którym wykonywana jest praca o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagająca wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia, nie stanowi przeszkody do stwierdzenia, że praca na takim stanowisku jest pracą w warunkach szczególnych, pod warunkiem jednak ujęcia jej w wykazach stanowiących załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r.; zgodnie z § 1 ust. 1, przepisy tego rozporządzenia stosuje się do pracowników wykonujących prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, wymienione w § 4-15 oraz w wykazach stanowiących załącznik do rozporządzenia.

W tym stanie rzeczy nietrafna jest krytyka stanowiska Sądu Apelacyjnego, że w ustaleniu faktu wykonywania pracy w szczególnych warunkach znaczenie ma nie nazwa, jaką pracodawca nadał stanowisku pracy, lecz rodzaj i zakres wykonywanych czynności. Należy jednak zastrzec, że chodzi tylko o rodzaj pracy określony w § 4-15 rozporządzenia, zgodnie z przypisaniem jej do działu przemysłu umieszczonego w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia, a wobec tego negatywnie odnieść się do sięgania przez Sąd Apelacyjny do obowiązującej w innym resorcie regulacji ustanowionej w zarządzeniu nr 7 z dnia 7 lipca 1987 r. Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego, określającym stanowiska pracy w warunkach szczególnych przy przetwórstwie tworzyw sztucznych. Nie jest trafne stwierdzenie, że ubezpieczony w ramach swoich obowiązków stale i w pełnym wymiarze czasu pracy narażony był na działanie tych samych czynników, na które narażeni byli pracownicy przemysłu chemicznego, oraz że zróżnicowanie stanowisk pracy w warunkach szczególnych przy produkcji i przetwórstwie żywic i tworzyw sztucznych ze względu na dział gospodarki narusza zasadę równości w zakresie uprawnień do ubezpieczenia społecznego pracowników wykonujących taką samą pracę.

W wyroku z dnia 1 czerwca 2010 r. (II UK 21/10, niepublikowany) Sąd Najwyższy stwierdził, że przyporządkowanie danego rodzaju pracy do określonej branży ma istotne znaczenie dla jej kwalifikacji jako pracy w szczególnych warunkach. Usystematyzowanie prac o znacznej szkodliwości i uciążliwości do oddzielnych działów oraz poszczególnych stanowisk w ramach gałęzi gospodarki nie jest przypadkowe, gdyż należy przyjąć, że konkretne stanowisko narażone jest na ekspozycję na czynniki szkodliwe w stopniu mniejszym lub większym w zależności od tego, w którym dziale przemysłu jest umiejscowione. Konieczny jest bezpośredni związek wykonywanej pracy z procesem technologicznym właściwym dla danego działu gospodarki (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2009 r., I UK 20/09 i I UK 24/09, niepublikowane).

W judykaturze wskazano także, że wyodrębnienie prac kwalifikujących do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym ma charakter stanowiskowo-branżowy. Oznacza to, że przynależność pracodawcy do określonej gałęzi przemysłu ma znaczenie istotne i nie można dowolnie, z naruszeniem postanowień

rozporządzenia, wiązać konkretnych stanowisk pracy z branżami, do których nie zostały przypisane w tym akcie prawnym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 2011 r., III UK 174/10, niepublikowany). To, że obecna definicja pracy w szczególnych warunkach nie odwołuje się już do wykazów wydanych na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach nie oznacza, iż za pracę w szczególnych warunkach może być uznana praca określona w zarządzeniu określającym stanowiska pracy w resorcie, do którego pracodawca zatrudniający pracownika nie przynależy.

Sąd Najwyższy związany jest ustaleniem Sądów *meriti*, że ubezpieczony pracował przy wyłaczaniu wyrobów ze stali w przedsiębiorstwie, w którym stanowiska pracy w szczególnych warunkach określono w zarządzeniu nr 3 Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego z dnia 30 marca 1985 r. w sprawie stanowisk pracy, na których wykonywane są prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w zakładach pracy resortu hutnictwa i przemysłu maszynowego. W zarządzeniu obowiązującym w tym resorcie nie uwzględniono stanowisk ustawiacza maszyn i ustawiacza-brygadzisty, w związku z czym ustalenia te wymagają konfrontacji z treścią świadectw wykonywania pracy w szczególnych warunkach wystawionych przez A. M. S.A. wskazujących na wykonywanie przez ubezpieczonego pracy wymienionej w wykazie A działu IV pod poz. 17 pkt 16 załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., dotyczącego chemii, zwłaszcza że kwalifikacja prawna pracy ubezpieczonego na stanowisku określonym w świadectwie wystawionym przez pracodawcę, zgodnie z § 2 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, jako wymienionej w wykazie A – załączniku do tego rozporządzenia, może być podważona ze względu na okoliczności wskazujące na inny rodzaj świadczonej przez niego pracy.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).

